

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ТРАДУКТИВНА ПРОЦЕДУРА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

Filonenko M.M. Modeling as traductive procedure of the research of psychology of future doctor's personality formation / M.M. Filonenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 562-572.

М.М. Філоненко. Моделювання як традуктивна процедура дослідження психології особистісного становлення майбутнього лікаря. Досліджено теоретико-методологічне обґрунтування моделі особистісного становлення майбутнього лікаря, встановлено психологічні особливості особистісного становлення, розкрито суть особистісного становлення, визначено основні фактори і психолого-педагогічні умови, рушійні сили, які обумовлюють психологію особистісного становлення студента-лікаря в процесі професійної підготовки. Розробляючи модель психології особистісного становлення майбутнього лікаря використали традуктивну модель, застосовуючи прийом порівняння (аналогію) подібності явищ. Визначили структуру особистості майбутнього лікаря, взявши до уваги ті складові, які визначають психологію особистісного становлення майбутнього лікаря, а відтак і особистісну готовність до професійної діяльності лікаря. Встановлено, що такими системотвірними елементами є: особистісно важливі якості, професійні важливі якості, професійна спрямованість та професійна компетентність. Обґрунтували професійно важливі якості (ПВЯ) та особистісно важливі якості (ОВЯ) студентів, які будуть основою їх особистісного становлення у якості майбутніх лікарів і визначатимуть професіоналізм. Розглянули професіоналізм у двох важливих аспектах – діяльнісному і результативному. Дослідили на різних етапах психологію особистісного становлення майбутнього лікаря, використавши адекватні психолого-педагогічні методи, які дали можливість з'ясувати центральні новоутворення професійного становлення з погляду трьох складових: 1) когнітивного компонента (зміст процесу психології особистісного становлення); 2) конативного компонента (дії та вчинки); 3) емоційного компонента (домінуючі особистісні прояви, пов'язані з професійною діяльністю).

Ключові слова: особистісне становлення, моделювання, традуктивна модель, психолого-педагогічні умови, професія лікаря.

М.М. Филоненко. Моделирование как традуктивная процедура исследования психологии личностного становления будущего врача. Исследованы теоретико-методологическое обоснование модели личностного становления будущего врача, установлены психологические особенности личностного становления, раскрыта суть личностного становления, определены основные факторы и психолого-педагогические условия, движущие силы, обуславливающие психологию личностного становления студента-врача в процессе профессиональной подготовки. Разрабатывая модель психологии личностного становления будущего врача, использовали традуктивную модель, применяя приём сравнения (аналогию) сходства явлений. Определили структуру личности будущего врача, приняв во внимание те составляющие, которые определяют психологию личностного становления будущего врача, а затем и личностную готовность к профессиональной деятельности врача. Установлено, что такими системообразующими элементами являются: личностно важные качества, профессиональные важные качества, профессиональная направленность и профессиональная компетентность. Обоснованы профессионально важные качества (ПВЯ) и личностно важные качества (ОВЯ) студентов, которые будут основой их личностного становления. Рассмотрели профессионализм в двух важных аспектах – деятельностном и результативном. Исследовали на разных этапах психологию личностного становления будущего врача, используя адекватные психолого-педагогические методы, которые позволили выяснить центральные новообразования профессионального становления с точки зрения трёх составляющих: 1) когнитивного компонента (содержание процесса психологии личностного становления); 2) конативного компонента (действия и поступки); 3) эмоционального компонента (доминирующие личностные проявления, связанные с профессиональной деятельностью).

Ключевые слова: личностное становление, моделирование, традуктивная модель, психолого-педагогические условия, профессия врача.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Професійна підготовка студентів лікарів, формування фахівців з вищою медичною освітою, здатних до прийняття оптимальних рішень, таких що володіють навичками самоосвіти і самовиховання – головне завдання вищої медичної школи, яке зазначається у Національній доктрині розвитку освіти, можлива за умови врахування психології особистісного становлення майбутнього фахівця, забезпечення у вищому медичному навчальному закладі особистісно-орієнтованого підходу до навчання. Розглядаючи проблему психології становлення майбутнього лікаря, ми звернулися до методу моделювання.

Процес розвитку психології особистісного становлення студента-лікаря залежить від цілісної системи їх підготовки у ви-

щому медичному навчальному закладі на засадах інноваційних психолого-педагогічних технологій. Отже, актуальною проблемою підвищення якості професійної медичної освіти в Україні є її модернізація та орієнтація на моделювання майбутнього фахівця на основі компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття.

Моделювання у теоретичному дослідженні психології особистісного становлення майбутнього лікаря полягає у конструюванні досліджуваного предмета з метою отримання та зберігання інформації уявного процесу. Моделювання сприятиме визначенню суттєвих структурних компонентів із відповідним змістовим наповненням, дозволить перенести інформацію від моделі до прототипу, використовуючи прийом порівняння (аналогію) – традиційну процедуру встановлення подібності явищ. Моделювання виступає особливим видом уявного експерименту, як розробка парадигми. Розробляючи модель психології особистісного становлення майбутнього лікаря, виходили та враховували вихідні положення, означені у міжнародних та вітчизняних документах, наукових розробках, які були покладені в основу моделювання.

Під концептуальною парадигмою розробленої моделі будемо розуміти певну систему теоретико-методологічних теорій, які ґрунтуються на наукових підходах, що були визнані упродовж певної історичної епохи і дають можливість створити певну модель для розв'язання проблеми сьогодення.

У світлі концептуальної парадигми моделювання формування психології особистісного становлення майбутнього лікаря актуальними є компетентнісний, синергетичний, когнітивний, діяльнісний, холістичний, акмеологічний підходи.

Формулювання мети статті (постановка завдання).

Метою нашого дослідження є побудова теоретико-методологічної моделі особистісного становлення майбутнього лікаря, схематично зобразивши цей процес, визначивши при цьому психолого-педагогічні умови, рушійні сили та механізми, які сприяють успішному особистісному становленню і забезпечуючи професійний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Визначаючи структуру особистості майбутнього лікаря, будемо брати до уваги ті складові, які визначатимуть психологію

особистісного становлення майбутнього лікаря, а відтак і особистісну готовність до професійної діяльності лікаря. На нашу думку, системотвірними елементами є: особистісно важливі якості, професійні важливі якості, професійна спрямованість і професійна компетентність.

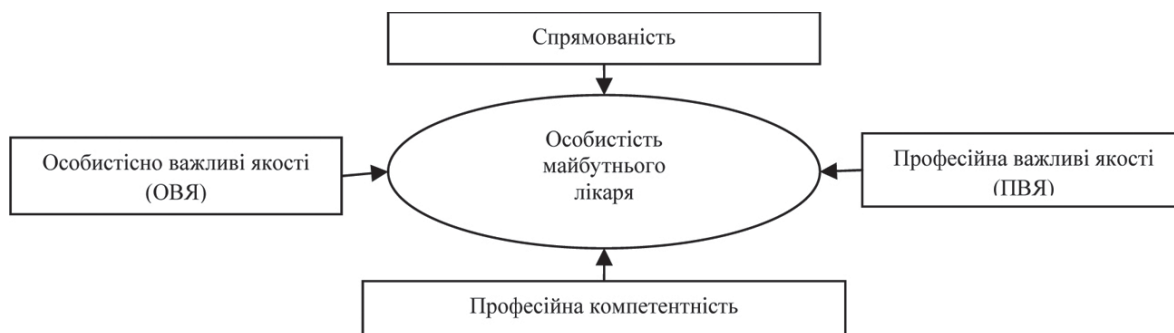

Рис 1. Структура особистості майбутнього лікаря

У нашому дослідженні необхідно обґрунтувати професійно важливі якості (ПВЯ) та особистісно важливі якості (ОВЯ) студентів, які будуть основою особистісного становлення їх у якості майбутніх лікарів і визначатимуть професіоналізм. Професіоналізм розглядається у двох важливих аспектах – діяльнісному і результативному. Очевидно, що діяльнісний аспект забезпечується професійною компетентністю, а позитивний результат процесу лікування залежить від рівня компетентності та здатності лікаря до взаємодії з пацієнтом, співпереживання, уміння знаходити необхідні для моральної підтримки слова й аргументи. Отже, на професійну діяльність впливають усі психічні процеси, психічні стани, а також ставлення до праці, до себе та інших людей [3, с.45-56].

Для обґрунтування професійно важливих якостей та особистісно важливих якостей майбутнього лікаря з'ясуємо сутність професійної діяльності лікаря, виокремимо його як суб'єкта цієї діяльності.

Розкриваючи особливості особистісного становлення студентів-лікарів, будемо виходити зі складових діяльності лікаря: діагностичної, практичної (клінічної), профілактичної. Зауважимо, що у дослідженні майбутній лікар, згідно вимог до професії, буде виконувати у єдності означені види робіт. Тому, у студента-лікаря необхідно розвивати професійно важливі якості (ПВЯ) і особистісно важливі якості (ОВЯ) у взаємозв'язку, що сприятиме цілісному особистісному становленню як професіонала.

Під особистісно важливими якостями (ОВЯ) будемо розуміти ті індивідуально-психологічні властивості людини, поєднан-

ня різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль діяльності, поведінку в тій або ситуації чи діяльності.

Особистісно важливі якості майбутнього лікаря, які у подальшому визначатимуть параметри психології особистісного становлення, можна класифікувати у групи.

Таблиця 1

**Класифікація особистісно важливих якостей
майбутнього лікаря**

№	Групи	Якість	Параметри
1.	Гуманістичні	гуманність	усвідомлення людини як найвищої істоти на землі;
		альтруїзм	робити добро людині незалежно від її соціального статусу та матеріального забезпечення та ін.;
		почуття: - гідності; - безпеки; - ідентичності; - належності; - мети	усвідомлення дбайливого ставлення до людей, а також до навколишнього середовища як фактора безпеки життя; відповідальність за прийняття рішень; реальна оцінка себе і свого «Я»; визначення субкультури; цілеспрямованість; визначення смислу життя, вміння приймати виклик долі та ін.
2.	Психологічні	процеси	уміння запам'ятовувати події, проводити диференційований аналіз, виокремлювати головне, нестандартно мислити, спостерігати за явищами та процесами, бути спостережливими, уміти вчитися та ін.;
		стани	уміти стримувати тривожність, бути стресостійким, регулювати втомлюваність, не допускати депресії та ін.
		емоції	уміння співпереживати, розуміти емоційний стан пацієнта; керувати своїми емоціями; наявність навичок встановлення адекватних і емоційно сприйнятливих стосунків з хворими та ін.
		воля	уміння аналізувати свою поведінку і поведінку оточуючих; контролювати професійні ситуації, брати відповідальність за їх вирішення; чесність ін.
3.	Психоналітичні	самоконтроль	вміння володіти собою

		самокритичність	вміння рефлексувати
		самооцінка	вміння оцінювати себе
4.	Психолого-педагогічні	комунікабельність	уміння швидко встановлювати контакт; доступність контакту
		комунікативність (вербальна)	уміння тактовно спілкуватися; ввічливо ставити запитання; довіряти словам хворого та ін.
		перцептивність	уміння сприймати людину не за її зовнішнім виглядом, а як людину, яка потребує допомоги;
		красномовство	уміння переконувати, навіювати
		візуальність	бути елегантним, зовнішньо привабливим, усміхненим, привітним; уміти координувати своє тіло з виразом обличчя та ін.
		пантоміміка	при спілкуванні дотримуватися відкритих поз і жестів; контролювати рухи та ін.
		організаційні	уміння планувати свою роботу; прогнозувати діяльність; раціонально використовувати час та ін.
		дослідницькі	уміння здійснювати пошук необхідної літератури; обговорювати стан хворого на консилиумах, конференціях; тезово висловлювати свою думку; писати статті та ін.

Щодо професійно важливих якостей (ПВЯ) особистості, то це комплекс найважливіших індивідуально-психологічних та психофізіологічних особистісних властивостей людини, які достатні та необхідні для успішного виконання діяльності на нормативному рівні. Термін «професійно важливі якості (ПВЯ)» особистості визначає якості людини, які безпосередньо включені у процес реалізації професійної діяльності. Аналіз напрацювань науковців і практиків свідчить, що проблема розвитку професійно важливих якостей особистості вимагає виокремлення суттєво важливих властивостей, які будуть одночасно з особистісними якостями, утворювати психологічний портрет «ідеального лікаря».

Отже, під професійно важливими якостями (ПВЯ) будемо розуміти рівень прояву будь-якої психічної властивості особистості та відповідність її високому рівню професійної діяльності. Напрацювання дослідників та практиків дозволили узагальнити і розробити комплекс професійно важливих якостей майбутнього лікаря, який включає: професійну спрямова-

ність, професійний інтелект, професійне мистецтво і професійне навчання.

1. Професійна спрямованість, що характеризує ступінь прагнення до оволодіння професією та бажанням у майбутньому працювати лікарем. Професійно важлива властивість особистості визначається мотивом (Л.Божович, В.Мерлін, К.Платонов); уявою про професію та реальною професійною освітою; сукупністю змістових особливостей медичної діяльності та адаптацією до неї студента-лікаря.

Параметрами професійної спрямованості є: любов до професії, відданість професії, відповідальність, обов'язок, чесність, толерантність, тактовність, гуманне ставлення до пацієнта; свідоме оволодіння під час навчання у вищому навчальному закладі знаннями, вміннями та навичками щодо організації та здійснення діагностичних та лікувальних заходів; особливостей перебігу захворювань, заходів профілактики та методів лікування; прагнення до постійного самовдосконалення та професійного кар'єрного росту. Для обґрунтування необхідності розвивати у студентів професійну спрямованість через педагогічний процес освітнього середовища вищого медичного навчального закладу нами проаналізовано напрацювання науковців і практиків з означеної проблеми:

- розвиток навичок учіння (С.Максименко) [4, с.214];
- розвиток навичок навчально-пізнавальної діяльності як засобу дидактичної адаптації; розвиток професійного мислення; упровадження засобів педагогічного моніторингу [6, с.14].
- розвиток суб'єктивної значущості професії, емоційно-позитивне ставлення до неї; професійно орієнтоване освітнє середовище; особистісно-орієнтовані технології навчання; застосування інтерактивних групових форм і методів навчання; раннє включення у процес професійної діяльності та спілкування [2, с.13].

2. Професійний інтелект, який включає клінічне мислення, клінічне спостереження, професійну компетентність і визначається особистісно важливими якостями особистості, а саме: мисленням, ерудицією, пам'яттю, усним і письмовим мовленням.

Означені ПВЯ та ОВЯ є базовими для психології особистісного становлення майбутнього лікаря. Адже професія лікаря вимагає від студента якісної професійної підготовки, фундаментальних знань теорії та практики медицини, опанування навичками, тактикою, відповідними методами і прийомами діяльності ліка-

ря. Задля цього студент-лікар повинен оволодіти процесом учіння на найвищому рівні, а викладачі здійснювати викладацьку діяльність з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

У нашому дослідженні ми передбачаємо, що у результаті розвитку особистісно важливих якостей будуть сформовані такі параметри професійно важливих якостей, які забезпечать особистісне становлення майбутнього лікаря:

- високий рівень навичок учіння;
- увага, емоційний стан та спостережливість для збору анамнезу життя і хвороби, скарг хворого;
- професійна мова і мовлення, щоб досягти найбільшої довіри, прихильності до себе, встановити психологічний контакт;
- уміння визначати морально-психологічний стан хворого;
- лідерські позиції при спілкуванні з пацієнтом;
- належне самовладання аби емоції, співчуття не проявлялися у міміці, жестах і поведінці;
- уміння спілкуватися: правильно ставити запитання; визначати можливі бар'єри, темп мовлення, аби уникнути повторних запитань; активно вислуховувати хворого; розпізнавати стан хворого за його позою, поставою, емоціями;
- здатність нагромаджувати інформацію, уміння її аналізувати, узагальнювати, систематизувати і класифікувати, робити висновок;
- уміння проектувати процес лікування;
- уміння прогнозувати кінцевий результат лікарського втручання;
- уміння спрямовувати зусилля хворого на реабілітацію і профілактику повторного процесу.

Отже, розвиток означених та інших параметрів ПВЯ сприятимуть розвитку клінічного мислення, клінічної спостережливості та спостереження; професійної компетентності та компетенції, яка у подальшому забезпечить особистісне становлення майбутнього лікаря.

3. Професійне мистецтво. Успіх майбутньої професійної діяльності буде визначатися професійною майстерністю, тобто рівнем сформованості особистісно важливих якостей, професійно важливих якостей, професійних компетентностей і компетенцій (професійних знань, професійних навичок і умінь).

4. Професійне навчання хворих, пацієнтів, колег, середнього і молодшого персоналу.

Отже, розвиток професійно важливих якостей майбутнього лікаря забезпечить індивідуально-професійне особистісне ста-

новлення у цілісному процесі розвитку студента у період навчання у вищому медичному навчальному закладі, а також в подальшому його саморозвитку. Тому рання діагностика особистісно важливих якостей і професійно важливих якостей у студентів – важлива складова нашого дослідження.

З метою з'ясування умов реалізації розробленої нами моделі психології особистісного становлення майбутнього лікаря необхідно встановити умови та механізми, які забезпечать у подальшому функціонування у педагогічному процесі вищого медичного навчального закладу моделі навчання студентів-лікарів.

Під механізмом будемо розуміти усі можливі ресурси, які можна застосовувати для успішної реалізації моделі дослідження. Нами будуть розглядатися лише ті умови ресурсного забезпечення, які дозволять ефективно функціонувати у рамках моделі технології професійної діяльності викладачів вищого медичного навчального закладу з метою підготовки майбутніх лікарів.

У нашому дослідженні об'єктивні та суб'єктивні механізми реалізації розробленої моделі можуть бути представлені як сукупність психолого-педагогічних умов. Об'єктивними умовами успішного розвитку майбутнього лікаря є стан розробленості державного і галузевого стандартів медичної освіти, методичного забезпечення навчальних дисциплін, що призводить до розриву теоретичної та практичної підготовки сучасного лікаря.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок в цьому напрямку. Метою нашого дослідження було теоретико-методологічне обґрунтування вивчення психології особистісного становлення майбутнього лікаря, виявлення психологічних особливостей особистості, розкриття сутності її становлення, визначення основних факторів і психолого-педагогічних умов, які обумовлюють психологію особистісного становлення студента-лікаря. В основу теоретико-методологічного дослідження покладено припущення про те, що розвиток психології особистісного становлення майбутнього лікаря зумовлений вимогами професії і в процесі навчання у вищому медичному навчальному закладі розвивається недостатньо, що в подальшому породжує труднощі у психологічній готовності до професійної діяльності.

Досліджуючи на різних етапах психологію особистісного становлення майбутнього лікаря, ми використовували адекватні психолого-педагогічні методи, які дали можливість з'ясувати центральні новоутворення професійного становлення з погляду трьох складових: 1) когнітивного компонента (зміст процесу психології особистісного становлення); 2) конативного компонента

(дії та вчинки); 3) емоційного компонента (домінуючі особистісні прояви, пов'язані з професійною діяльністю).

Перспективи подальшого дослідження полягають в експериментальному підтвердженні теоретико-методологічної моделі особистісного становлення майбутнього лікаря та побудові психолого-педагогічних умов її формування.

Список використаних джерел

1. Деркач А.А. Акмеология / А.А.Деркач. – М.: Международный акмеологический институт : Издательство РАГС, 2004. – 289 с.
2. Денисова О.В. Становление профессиональной идентичности студента-медика в образовательном процессе вуза: автореф. дисс ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / О.В. Денисова. – Екатеринбург, 2008. – 25 с.
3. Лигинчук Г.Г. Психология профессиональной деятельности: Учебный курс / Г.Г.Лигинчук. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.e-college.ru/xboos/xbook059/book/index>. – Название с экрана.
4. Максименко С.Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія / С.Д.Максименко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2013. – 592 с.
5. Максименко С.Д. Педагогіка вищої медичної освіти / С.Д.Максименко, М.М.Філоненко. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 288 с.
6. Неловкіна-Берналь О.А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості студентів медичних спеціальностей / О.А.Неловкіна-Берналь // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – №10 (197), ч.1. – С. 12-21.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Derkach A.A. Akmeologija / A.A. Derkach. – M.: Mezh-dunarodnyj akmeologicheskij institut : Izdatel'stvo RAGS, 2004. – 289 s.
2. Denisova O.V. Stanovlenie professional'noj identichnosti studenta-medika v obrazovatel'nom processe vuza: avtoref. diss ... kand. psihol. nauk: spec. 19.00.07 «Pedagogicheskaja psihologija» / O.V. Denisova. – Ekaterenburg, 2008. – 25 s.
3. Liginchuk G.G. Psihologija professional'noj dejatel'nosti: Uchebnyj kurs / G.G.Liginchuk. – [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.e-college.ru/xboos/xbook059/book/index>. – Nazvanie s jekrana.

4. Maksymenko S.D. Psychologija uchinnja ljudynty: genetyko-modeljujuchyj pidhid: monografija / S.D.Maksymenko. – K.: Vydavnychyj dim «Slovo», 2013. – 592 s.
5. Maksymenko S.D. Pedagogika vyshhoi' medychnoi' osvity / S.D.Maksymenko, M.M.Filonenko. – K.: «Centr uchbovoi' literatury», 2014. – 288 s.
6. Nelovkina-Bernal' O.A. Pedagogichni umovy formuvannja profesijnoi' sprjamovanosti studentiv medychnyh special'nostej / O.A.Nelovkina-Bernal' // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – Lugans'k, 2010. – №10 (197), ch.1. – S. 12-21.

M.M. Filonenko. Modeling as traductive procedure of the research of psychology of future doctor's personality formation. The theoretical and methodological grounds of the model of future doctor's personality formation are studied, the psychological features of personality formation are established, the essence of personality formation is revealed, major factors and psychological and pedagogical conditions, driving forces causing the psychology of personal formation of the student doctor in the course of vocational training are defined. Developing the model of psychology of future doctor's personality formation we used the traductive model, applying the method of comparison (analogy) of phenomena similarity. We defined the structure of the future doctor's personality, having taken into account those components which define the psychology of future doctor's personality formation, and then the personal readiness for professional activity of the doctor. It is established that such backbone elements are: personality important qualities, professional important qualities, professional orientation and professional competence. We proved professionally important qualities and personality important qualities of students, which would be the basis of their personal formation as future doctors and define the professionalism. The professionalism is considered in two important aspects – activity and productive. We studied the psychology of future doctor's personality formation at different stages, having used adequate psychological and pedagogical methods which allowed to find out the central new growths of professional formation from the point of view of three components: 1) cognitive component (the content of the process of psychology of personal formation); 2) connative component (actions and acts); 3) emotional component (the dominating personal manifestations connected with professional activity). Prospects of further research which consist in experimental confirmation of theoretical and methodological model of future doctor's personal formation and creation of psychology and pedagogical conditions of its formation are allocated.

Key words: personality formation, modeling, traductive model, psychological and pedagogical conditions, profession of doctor.

Recieved August 17, 2014

Revised September 25, 2014

Accepted October 28, 2014